

mpc

METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM BRATISLAVA
REGIONÁLNE PRACOVISKO PREŠOV
RÓMSKE VZDELÁVACIE CENTRUM

*Inkluzívny model vzdelávania a desegregácia vo vybraných
školách a školských zariadeniach*

Pilotný výskum 2019
Kolektív autorov

Rocepo

RÓMSKE VZDELÁVACIE CENTRUM PREŠOV

OBSAH

ÚVOD	3
1 PILOTNÝ VÝSKUM.....	4
1.1 Zameranie výskumu	5
1.2 Výskumné otázky	6
1.3 Témy fokus rozhovoru	6
2 ANALÝZA DÁT	8
2.1 Téma 1	8
2.2 Téma 2.....	9
2.3 Téma 3.....	10
2.4 Téma 4.....	12
2.5 Téma 5.....	13
2.6 Téma 6.....	14
2.7 Téma 7.....	15
2.8 Téma 8.....	16
3 INTERPRETÁCIA ANALÝZY DÁT	18
4 ZÁVEREČNÁ SPRÁVA	20
5 ODPORÚČANIA PRE PEDAGOGICKÚ A ODBORNÚ PRAX.....	22
6 NÁVRHY NA ĎALŠIU VÝSKUMNÚ ČINNOSŤ	23
ZÁVER.....	24
LITERATÚRA.....	25
PRÍLOHY.....	26

ÚVOD

Na základe plánu práce hlavných úloh MPC – ROCEPO na rok 2018 (úloha 3.1.23) a zároveň na rok 2019 (kontrakt, úloha č. 3) v znení: „*Poskytovať odbornú-metodickú pomoc konkrétnym základným školám v oblasti zvýšenia kvality inkluzívneho vzdelávania a v oblasti desegregácie*“ realizovalo ROCEPO pilotný výskum (ďalej výskum) v oblasti inkluzívneho modelu vzdelávania a desegregácie vo vybraných školách a školských zariadeniach.

Naším cieľom bolo zmapovať skutočný stav zavádzania prvkov inkluzívneho modelu vzdelávania a procesov desegregácie do praxe, na základe zistených skutočností spracovať a prezentovať návrhy a odporúčania fokusových skupín pre pedagogickú prax základným školám a školským zariadeniam a nastaviť kritériá ďalšieho skúmania v predkladanej problematike.

Pracovali sme s poznatkom, že ak sa uplatňuje inkluzívny model vzdelávania v školách a v školských zariadeniach, k segregácií nedochádza.

Výskum bol realizovaný s inkluzívnymi tímami v štyroch školách zapojených do Národného projektu Škola otvorená všetkým (NP ŠOV) v rôznych krajoch Slovenska. V pilotnom výskume bola aplikovaná ako hlavná výskumná metóda fokus rozhovor. Ide o skupinovú formu rozhovoru, o hĺbkové kvalitatívne interview. Pri získavaní dát sa využíva skupinová interakcia. Forma vedenia diskusie variuje od voľnej cez pološtruktúrovanú až po štruktúrovanú, ide však o voľnejšiu formu komunikácie s niekoľkými danými nosnými témami a otázkami. Rozhovor usmerňuje jeden moderátor s pomocníkmi. Účastníkmi diskusie sú vybraní členovia výskumného súboru. Ako pomocné metódy boli využité voľná diskusia a štruktúrované priame pozorovanie neverbálnych prejavov účastníkov.

V prvej kapitole charakterizujeme pilotný výskum, stanovujeme základné otázky a témy fokus rozhovoru. V druhej kapitole prezentujeme analýzu dát získaných prostredníctvom výskumných nástrojov vo ôsmich témach, týkajúcich sa implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie. Tretia kapitola je zameraná na interpretáciu analýzy dát. Vo štvrtej kapitole predkladáme záverečnú správu. Piata kapitola obsahuje odporúčania respondentov pre pedagogickú a odbornú prax. V šiestej kapitole prezentujeme návrhy ďalšej výskumnej činnosti zameranej na zistenie skutočného stavu v regiónoch Slovenska v procese zavádzania prvkov inkluzívneho modelu vzdelávania a desegregácie do praxe podľa vopred stanovených kritérií.

Za prínos výskumu považujeme interpretáciu analýzy výskumných zistení, odporúčania pre prax a nastavenie kritérií pre ďalšie skúmanie v predloženej problematike.

Kolektív autorov: PaedDr. Elena Cinová, Mgr. Marcel Kurty, Mgr. Jana Medvecová, Mgr. Eva Suchožová, PaedDr. Viera Šándorová (ROCEPO)

1 PILOTNÝ VÝSKUM

Výskumná téma: Implementácia prvkov inkluzívneho vzdelávania do škôl a školských zariadení verzus segregácia

Faktory, ktoré rozhodujú o voľbe výskumnej témy:

- Podpora inkluzívneho modelu vzdelávania
- Podpora desegregácie

Problém: *Aký je reálny stav v školách a školských zariadeniach pri zavádzaní prvkov inkluzívneho vzdelávania?*

Pri jeho stanovení sme vychádzali z indície o reálnych problémoch pri zavádzaní inkluzívneho modelu vzdelávania a procesov desegregácie v školách a školských zariadeniach získané z rozhovorov, stretnutí učiteľov kontinuálneho vzdelávania ROCEPO s pedagogickými a odbornými zamestnancami a vzájomnej elektronickej komunikácie zameranej na odbornú-metodickú pomoc pri ich riešení. Reálne problémy sa týkali externej a internej podpory pri vytváraní podmienok zavádzania prvkov inkluzívneho vzdelávania, sebarealizácie inkluzívneho tímu a vzájomnej spolupráce škôl a iných organizácií.

Skúmané oblasti identifikované na základe indícií z procesu zavádzania inkluzívneho modelu a desegregácie: prostredie školy, prvky inkluzívneho vzdelávania, sebarealizácia pedagogických a odborných zamestnancov, vlastná iniciatíva inkluzívneho tímu, príkaz nadriadených, najproblematickejšie procesy a vplyvy prostredia na inklúziu vo vzdelávaní, prekážky pri implementácii prvkov inkluzívneho vzdelávania, príklady dobrej praxe.

Hlavný cieľ výskumu: Zistiť reálny stav implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie vo vybranej vzorke škôl a školských zariadení.

Špecifické ciele a úlohy:

C.1: Zistiť názory a postoje respondentov (výberového súboru) k implementácii prvkov inkluzívneho vzdelávania.

C.2: Identifikovať činitele, ktoré ovplyvňujú implementáciu prvkov inkluzívneho vzdelávania.

C.3: Vypracovať závery a odporúčania pre pedagogickú prax a prezentovať návrhy pre ďalšie skúmanie predkladanej problematiky.

U1: Vybrať výberový súbor.

U2: Vybrať výskumnú metódu.

U3: Prostredníctvom fokusového rozhovoru získať výskumné dáta.

U4: Analyzovať a interpretovať získané dáta.

Charakteristika výberového súboru: Zámerný výber inkluzívnych tímov pedagogických a odborných zamestnancov podieľajúcich sa na práci so žiakmi zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP) (8 účastníkov) vo vybraných 4 školách a školských zariadeniach, ktoré sú súčasťou NP ŠOV a implementujú prvky inkluzívneho vzdelávania (1 Prešovský kraj, 1 Košický kraj, 1 Banskobystrický kraj, 1 Trenčiansky kraj). Základným kritériom výberu tímov pracujúcich na plnoorganizovaných školách a školských zariadeniach bolo percentuálne zastúpenie žiakov z marginalizovaných rómskych komunit (MRK) stanovené v NP ŠOV (minimálne 20%).

Výskumný tím: 5 učiteľov kontinuálneho vzdelávania ROCEPO

1 moderátor, 1 spolupracovník moderátora zodpovedný za audiozáznam, 1 moderátor priebehu voľnej diskusie zaznamenávajúci súhlas, resp. nesúhlas do záznamového hárku, 2 pozorovatelia zaznamenávajúci neverbálne prejavy súhlasu a nesúhlasu do pozorovacích hárkov.

1.1 Zameranie výskumu

Výskum je zameraný na získanie dát týkajúcich sa nasledujúcich oblastí:

- názory a postoje respondentov vzhľadom na prostredie školy,
- vznikajúce problémy pri implementácii prvkov inkluzívneho vzdelávania,
- dobrá skúsenosť z praxe,
- návrhy na zlepšenie v oblasti implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania.

Získané dáta umožnia analyzovať a interpretovať reálny stav vo vybraných školách a školských zariadeniach v oblasti implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie.

1. **Účel a zameranie výskumu:** Zisťovanie názorov a postojov výskumnej vzorky na implementáciu prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie v školách a školských zariadeniach.
2. **Stratégia výskumu:** kvalitatívny a kvantitatívny prístup.
3. **Časový rozpis a financovanie:** september 2018 - december 2019, spolufinancovanie z účelových prostriedkov ROCEPO RP MPC Prešov.
4. **Opatrenia na zaistenie kvality:** saturácia, kryštalizácia, ďalšia angažovanosť vo výskume, využitie viacerých zdrojov dát, záverečná správa.
5. **Získavanie dát prostredníctvom výskumných nástrojov:** prepisy audiozáznamov z fokus rozhovorov, kódovanie súhlasu/ nesúhlasu vo verbálnej voľnej diskusii do záznamových hárkov, záznamy prejavov neverbálnej komunikácie do pozorovacích hárkov.
6. **Fázy výskumu:**
 - A. Zber dát
 - B. Spracovanie dát
 - C. Analýza dát

- D. Interpretácia dát
- E. Záverečná správa
- F. Odporúčania pre pedagogickú a odbornú prax
- G. Návrhy pre ďalšie skúmanie

7. **Metodika výskumu a výskumné nástroje:**

- *Hlavná metóda zberu dát:* fokus rozhovor (audiozáznam).
- *Pomocné metódy a výskumné nástroje:* pozorovanie neverbálnej komunikácie (súhrnný pozorovací hárok), voľná diskusia (audiozáznam, súhrnný záznamový hárok).

8. **Stratégia zberu dát:**

- vopred pripravené témy, ktoré moderátor predkladá výskumnej vzorke pri fokus rozhovore v oblasti problémov, dobrej praxe a návrhov, ktoré smerujú k desegregácii,
- voľná diskusia,
- kódovanie čiarkovaním (zapísané numericky) neverbálnych reakcií členov výskumnej vzorky počas priebehu rozhovorov do pozorovacích hárokov.

9. **Analýza dát:** prepis, triedenie, kategorizovanie pomocou posteru v súlade s bodom 6.

10. **Interpretácia dát** v záverečnej správe, odporúčania pre pedagogickú a odbornú prax, návrhy na ďalšie skúmanie.

1.2 Výskumné otázky

Výskumné otázky, prevažne deskriptívne, boli formulované na základe identifikácie výskumného problému. V pilotnom výskume sme uplatňovali stratégiu deskriptívneho výskumu.

1. Aké sú možnosti sebarealizácie vo vzťahu k prostrediu školy/školského zariadenia smerujúce k prvkom inkluzívnemu vzdelávania a desegregácii?
2. Ktoré činitele ovplyvňujú proces implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie?
3. Aké príklady dobrej praxe členovia výskumnej vzorky uvádzajú najčastejšie?
4. Aké odporúčania pre prax vyplývajú z príkladov dobrej praxe pri implementácii prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie?

1.3 Témy fokus rozhovoru

Témy fokus rozhovoru boli stanovené zo štyroch oblastí, a to sebarealizácie v prostredí školy, problémov, dobrej praxe a návrhov, ktoré vyplynuli zo stanovených výskumných otázok. Výskumný tím zadefinoval tieto témy:

- 1) Ako vnímate prostredie školy v intenciách vytvárania inkluzívneho modelu vzdelávania?
- 2) Ako vnímate prostredie školy v rámci sebarealizácie?
- 3) Ktoré deje a procesy v intenciách inkluzívneho vzdelávania považujete za problematické?

- 4) Ktoré problémy ste pri zavádzaní prvkov inkluzívneho vzdelávania vnímali ako prekážku?
- 5) Ako vnímate problémy pri zavádzaní prvkov inkluzívneho vzdelávania, ktoré spôsobujú vonkajšie vplyvy?
- 6) Ako vnímate problémy pri zavádzaní prvkov inkluzívneho vzdelávania, ktoré spôsobujú interné bariéry?
- 7) Uveďte príklady dobrej praxe zo zavádzania prvkov inkluzívneho vzdelávania.
- 8) Aké sú vaše konkrétne návrhy a odporúčania na uľahčenie a zefektívnenie procesov vytvárania inkluzívneho prostredia školy?

Stanovené oblasti a témy zodpovedajú výskumným otázkam (VO):

- 1.výskumnej otázke zodpovedá 1. a 2. téma fokus rozhovoru,
- 2.výskumnej otázke zodpovedá 3., 4., 5. a 6. téma fokus rozhovoru,
- 3.výskumnej otázke zodpovedá 7. téma fokus rozhovoru,
- 4.výskumnej otázke zodpovedá 8. téma fokus rozhovoru.

2 ANALÝZA DÁT

V analýze získaných dát z prepisov audiozáznamov a pomocného posteru (Príloha B) z fokus rozhovoru boli špecifikované tri kategórie **autentických vyjadrení respondentov** (z tohto dôvodu uvádzame pri jednotlivých témach prepis, ktorý nezodpovedá správnej štylizácii). Opakujúce sa vyjadrenia/ dáta respondentov sme zaznamenávali len raz. V záujme presnejšej analýzy a jej interpretácie sme aplikovali triedenie dát získaných z tém fokus rozhovoru smerujúce k výskumným otázkam (Príloha A).

V analýze dát z pozorovania prejavov neverbálnej komunikácie získaných z pozorovacích hárkov čiarkovaním (počet čiarok je vyjadrený numericky - NV) boli brané do úvahy výsledky kódovania dvoch bipolárnych kategórií neverbálnych prejavov a ich podkategórií (Príloha C).

V analýze dát z voľnej diskusie boli špecifikované kategórie verbálneho súhlasu a nesúhlasu s diskutujúcimi čiarkovaním (počet čiarok je numericky vyjadrený - NV) v záznamových hárkoch (Príloha D).

2.1 Téma 1

Téma 1: Ako vnímate prostredie školy v intenciách vytvárania inkluzívneho modelu vzdelávania?

Kategórie:

1. *pozitívne vnímanie,*
2. *negatívne vnímanie,*
3. *iné vyjadrenia.*

1. Pozitívne vnímanie:

- prostredie vhodné aj pre žiakov s telesným postihnutím,
- rovnosť šancí,
- nevyčleňovanie žiakov do špeciálnych a špecializovaných tried,
- vzájomná pomoc spolužiakov,
- kolektív pracuje super.

2. Negatívne vnímanie:

- nedostatok odborného personálu,
- nespokojnosť s prácou odborného zamestnanca (OZ),
- vysoký počet žiakov so ŠVVP (špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby),
- problémom inkluzívneho vzdelávania sa javia rodičia,
- odborná nepripravenosť učiteľov na prácu so žiakmi s handikepom,
- časté vyhorenie PZ pedagogických zamestnancov (PZ),
- maximálna vyťaženosť inkluzívneho tímu,
- častá fluktuácia pedagogických asistentov (PA) a OZ,
- nedostatočná spolupráca policajného zboru, lekára, sociálnych pracovníkov,
- vysoký počet vymeškaných hodín.

3. Iné vyjadrenia:

- práca sociálneho pedagóga je považovaná za neprínosnú,
- v triede je vysoký počet žiakov so ŠVVP (napr. 8),
- školy zapojené do NP ŠOV nemohli byť súbežne aj v iných projektoch, čo považujú za diskriminačné.

Pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie podľa vybraných kategórií k téme 1

Téma 1	Prejavy vyjadrujúce súhlas s názormi				Prejavy vyjadrujúce nesúhlas s názormi			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/prikyvovanie...	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti, znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
NV	18	22	24	12	6	6	2	3

Tabuľka 1 Súhrnný pozorovací hárok k téme 1

Voľná diskusia – prirodzené kódovanie vyjadrené verbalizovaným súhlasom, resp. nesúhlasom s diskutujúcimi k téme 1

Téma 1	Súhlas	Nesúhlas
NV	23	8

Tabuľka 2 Súhrnný záznamový hárok k téme 1

2.2 Téma 2

Téma 2: Ako vnímate prostredie školy v rámci seberealizácie?

Kategórie:

1. angažovanie sa - vlastná iniciatíva,
2. angažovanie sa plnením úloh
3. Iné vyjadrenia.

1. Angažovanie sa - vlastná iniciatíva:

- dostatočný priestor na doučovanie,
- neobmedzený počet záujmových útvarov - voľnosť výberu,
- dohoda, dobrovoľnosť,
- blokové vyučovanie,
- skupinové vyučovanie,
- aplikácia adekvátnych metód a foriem výučby, rešpektujúc individualitu žiakov,
- rôznorodé záujmové útvary,
- využívanie poznatkov a zručností z kontinuálneho vzdelávania,
- vzájomné informovanie sa,
- výroba učebných pomôcok z dôvodu ich nedostatku a chudoby rodín.

2. *Angažovanie sa plnením úloh:*

- angažovanie sa plnením úloh zadaných zriaďovateľom v príprave kultúrnych, športových a spoločenských podujatí v obci,
- angažovanie sa príkazom zo strany zriaďovateľa aj v čase osobného voľna (3-4-krát v roku),

3. *Iné vyjadrenia:*

- striktné dané učebné osnovy, plnenie výkonových štandardov, ktoré je považované za obmedzujúce,
- vnímanie inklúzie ako obrovského tlaku, záťaže v oblasti prípravy na výučbu pri akceptácii individuality žiakov,
- angažovanie sa v realizácii množstva záujmových útvarov je na úkor voľného času.

Pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie podľa vybraných kategórií k téme 2

Téma 2	Prejavy vyjadrujúce súhlas s názormi				Prejavy vyjadrujúce nesúhlas s názormi			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/prikyvovanie...	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti, znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
NV	20	20	23	10	9	7	4	2

Tabuľka 3 Súhrnný pozorovací hárok k téme 2

Voľná diskusia – prirodzené kódovanie vyjadrené verbalizovaným súhlasom, resp. nesúhlasom s diskutujúcimi k téme 2

Téma 2	Súhlas	Nesúhlas
NV	21	7

Tabuľka 4 Súhrnný záznamový hárok k téme 2

2.3 Téma 3

Téma 3: Ktoré deje a procesy v intenciách inkluzívneho vzdelávania považujete za problematické?

Kategórie:

1. *najmenej problematické deje a procesy,*
2. *najproblematickejšie deje a procesy,*
3. *iné vyjadrenia.*

1. Najmenej problematické deje a procesy:

- spolupráca a vzájomná pomoc pedagogických zamestnancov,
- spolupráca s komunitným centrom.

2. *Najproblematickejšie deje a procesy:*

- chýbajúci špeciálny pedagóg,
- vysoký počet žiakov na jedného školského psychológa,
- komunikácia s rodičmi žiakov,
- chýbajúca supervízia odborných zamestnancov,
- bagatelizovanie problémov detí ich rodičmi,
- deti ako prostriedok získavania financií pre rodičov,
- nezáujem o budúcnosť vlastných detí, orientácia na prítomnosť,
- časté ignorovanie predvolaní na pohovor,
- vyčerpanosť pedagogických zamestnancov,
- dilema pedagogických zamestnancov - štandardný angažovaný výkon v škole verzus osobný život, rodina,
- kumulovanie rôznorodých činností učiteľa (učí, vychováva, vykonáva dozor, rieši problémy s disciplínou žiakov, vedie záujmové útvary, motivuje, administruje, často supluje prácu odborných zamestnancov),
- spolupráca s pediatrom/ pediatričkou,
- spolupráca s inými inštitúciami na území obce (napr. polícia, úrad práce).

3. *Iné vyjadrenia:*

- vytváranie vlastných materiálov na prácu so žiakmi,
- realizácia troch rodičovských združení na rôznych miestach (komunitné centrum, osada, škola) v záujme zníženia cestovných nákladov rodičov,
- nerešpektovanie intervencie starostu obce v rámci riešenia vydávania lekárskeho ospravedlnení neprítomnosti žiakov na vyučovaní so spätnou platnosťou,
- rozpor vo vnímaní inkluzívneho modelu vzdelávania v návrhoch učiteľov na delenie žiakov podľa výkonu (náročnosť prípravy na vyučovanie).

Pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie podľa vybraných kategórií k téme 3

Téma 3	Prejavy vyjadrujúce súhlas s názormi				Prejavy vyjadrujúce nesúhlas s názormi			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/ prikyvovanie...	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti, znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/ nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
NV	20	30	25	24	9	1	1	0

Tabuľka 5 Súhrnný pozorovací hárok k téme 3

Voľná diskusia – prirodzené kódovanie vyjadrené verbalizovaným súhlasom, resp. nesúhlasom s diskutujúcimi k téme 3

Téma 3	Súhlas	Nesúhlas
NV	30	3

Tabuľka 6 Súhrnný záznamový hárok k téme 3

2.4 Téma 4

Téma 4: Ktoré problémy ste pri zavádzaní prvkov inkluzívneho vzdelávania vnímali ako prekážku?

Kategórie:

1. *prekážky prekonávané s ľahkosťou,*
2. *vážne prekážky,*
3. *iné vyjadrenia.*

1. Prekážky prekonávané s ľahkosťou:

- problémy v sociálnej oblasti (spolupráca s ÚPSVaR),
- spolupráca s rodinou (návšteva rodín pedagogickým asistentom),
- veľké množstvo záujmových útvarov - vyšší záujem žiakov z ročníkov 1. - 4.,
- záškoláctvo,
- doplnenie povinnej školskej dochádzky na strednej škole,
- kompetencie pedagogických asistentov vo výchovno-vzdelávacom procese.

2. Vážne prekážky:

- vystavovanie lekárskeho ospravedlnení pediatrom so spätnou platnosťou,
- nedostatočná podpora zo strany štátnych inštitúcií v oblasti ľudských zdrojov pri zavádzaní inkluzívneho modelu,
- častá gravidita neplnoletých žiačok, možnosť poberania finančných príspevkov na dieťa ich rodičmi,
- ukončenie povinnej školskej dochádzky v nižšom ročníku,
- vysoký počet žiakov v triede,
- absencia špeciálneho pedagóga,
- možnosť vystavenia ospravedlnení neprítomnosti dieťaťa na vyučovaní rodičmi,
- ignorovanie spolupráce rodičov so školou,
- využívanie pedagogických asistentov žiakom (často pracuje za žiaka).

3. Iné vyjadrenia:

- problematickejšie správanie žiakov z majority ako žiakov z marginalizovaných rómskych komunít (MRK),
- účasť rodičov na rodičovských združeniach je zabezpečená len na základe deklarovanej sankcie starostom/primátorom obce (aktivačné práce),
- predčasné ukončovanie strednej školy žiakmi z dôvodu nezvládania finančných nákladov rodičmi, aj napriek sľubovaným dotáciám zo strany školy.

Téma 4	Prejavy vyjadrujúce súhlas s názormi				Prejavy vyjadrujúce nesúhlas s názormi			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/prikyvovanie...	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti, znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
NV	22	28	22	20	11	3	2	1

Pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie podľa vybraných kategórií k téme 4

Tabuľka 7 Súhrnný pozorovací hárok k téme 4

Voľná diskusia – prirodzené kódovanie vyjadrené verbalizovaným súhlasom, resp. nesúhlasom s diskutujúcimi k téme 4

Téma 4	Súhlas	Nesúhlas
NV	27	5

Tabuľka 8 Súhrnný záznamový hárok k téme 4

2.5 Téma 5

Téma 5: Ako vnímate problémy pri zavádzaní prvkov inkluzívneho vzdelávania, ktoré spôsobujú vonkajšie vplyvy?

Kategórie:

1. škola má kompetencie na elimináciu vonkajších vplyvov,
2. škola nemá kompetencie na elimináciu vonkajších vplyvov,
3. iné vyjadrenia.

1. Škola má kompetencie na elimináciu vonkajších vplyvov:

- vytvorenie pracovných miest pedagogickým asistentom a odborným zamestnancom len v rámci národných projektov na dobu určitú,
- nezáujem, neochota, nedostatočná podpora zo strany rodičov v oblasti výchovy a vzdelávania ich detí (vzdelanie v ponímaní rodičov je na nízkom stupni hodnotového rebríčka),
- komunikácia rodičov so školou.

2. Škola nemá kompetencie na elimináciu vonkajších vplyvov:

- štát sa postavil škole chrbtom (žiaden systém a kontinuita v Národnom projekte Škola otvorená všetkým - NP ŠOV),
- chýba špeciálny pedagóg v škole pre zadefinovanie pracovnej pozície v NP ŠOV,
- obmedzenie počtu pedagogických a odborných zamestnancov vzhľadom na počet žiakov v škole,
- dodané učebné pomôcky v rámci NP ŠOV nekorešpondujú s konkrétnymi požiadavkami školy, ani s avizovanými pomôckami,

- neochota SAD posilniť „školské spoje“ (v jednom autobuse cestuje 92 detí, zvyšní neprídu do školy),
- výrazná nepružnosť ÚPSVaR v oblasti riešenia hlásenej neprítomnosti žiakov na vyučovaní,
- nelogické prepojenie kompetencií medzi MŠVVaŠ SR a MV SR (chýba prepojenosť, spolupráca, informovanosť),
- nepružnosť polície vo vybavovaní dlhodobej intervencie školy pri žiadosti o odbornú prednášku (pracovná pozícia rómskeho špecialistu v policajnom zbore, ktorý má na starosti prácu s rómskym etnikom),
- vystavovanie lekárskeho ospravedlnení pediatrom so spätnou platnosťou (aj na sobotu a nedeľu),
- neplnenie kontroly rešpektovania súdneho rozhodnutia o návšteve komunitného centra rodičom.

3. Iné vyjadrenia:

- skúmanie príčin zavedenia nultého ročníka Štátnou školskou inšpekciovou (jediná škola s nultým ročníkom v kraji).

Pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie podľa vybraných kategórií k téme 5

Téma 5	Prejavy vyjadrujúce súhlas s názormi				Prejavy vyjadrujúce nesúhlas s názormi			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/ prikyvovanie...	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti, znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/ nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
NV	22	26	20	22	10	4	2	1

Tabuľka 9 Súhrnný pozorovací hárok k téme 5

Voľná diskusia – prirodzené kódovanie vyjadrené verbalizovaným súhlasom, resp. nesúhlasom s diskutujúcimi k téme 5

Téma 5	Súhlas	Nesúhlas
NV	21	6

Tabuľka 10 Súhrnný záznamový hárok k téme 5

2.6 Téma 6

Téma 6: Ako vnímate problémy pri zavádzaní prvkov inkluzívneho vzdelávania, ktoré spôsobujú interné bariéry?

Kategórie:

1. škola vníma, že má možnosti na riešenie interných bariér,
2. škola vníma, že nemá možnosti na riešenie interných bariér,
3. iné vyjadrenia.

1. Škola vníma, že má možnosti na riešenie interných bariér:

- promptné riešenia náznakov šikanovania,
- deficit hygienických návykov žiakov,
- negatívny postoj žiakov k nedostatočnej hygiene skupiny spolužiakov,
- neúčast' rodičov na rodičovských stretnutiach (neplnenie sľubov zo strany rodičov, ktoré dali po obdržaní potrebných potvrdení).

2. *Škola vníma, že nemá možnosti na riešenie interných bariér:*

- nedostatok štátnych financií,
- chýbajúci bezbariérový prístup,
- chýbajúci zdravotný asistent, nedostatočné priestorové vybavenie (odborné učebne, telocvičňa).

3. *Iné vyjadrenia:*

- každý projekt znamená nadprácu učiteľov,
- prekročenie fyzických a psychických limitov učiteľov,
- odmietanie zapojiť sa do ďalších projektov aj napriek finančnému ohodnoteniu.

Pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie podľa vybraných kategórií k téme 6

Téma 6	Prejavy vyjadrujúce súhlas s názormi				Prejavy vyjadrujúce nesúhlas s názormi			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/ prikyvovanie...	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti, znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/ nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
NV	26	28	24	22	8	4	3	0

Tabuľka 11 Súhrnný pozorovací hárok k téme 6

Voľná diskusia – prirodzené kódovanie vyjadrené verbalizovaným súhlasom, resp. nesúhlasom s diskutujúcimi k téme 6

Téma 6	Súhlas	Nesúhlas
NV	29	5

Tabuľka 12 Súhrnný záznamový hárok k téme 6

2.7 Téma 7

Téma 7: Uved'te príklady dobrej praxe zo zavádzania prvkov inkluzívneho vzdelávania.

Kategórie:

1. *príklady dobrej praxe aplikovateľné vo všeobecnom kontexte,*
2. *príklady dobrej praxe aplikovateľné v špecifických podmienkach,*
3. *iné vyjadrenia.*

1. *Príklady dobrej praxe aplikovateľné vo všeobecnom kontexte:*

- ústretovosť mesta pri vytváraní pracovných miest pre rodičov žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP),
- pridelenie mestských nájomných bytov rodinám zo SZP,
- pozitívne skúsenosti z Národného projektu Projekt inkluzívnej edukácie (NP PRINED),
- motivácia k ďalšiemu vzdelávaniu pedagogických asistentov,
- využitie exteriéru školy pri rozvíjaní pracovných návykov žiakov,
- prínos NP ŠOV - zvýšenie kapacity ľudských zdrojov (inkluzívny tím),
- aplikácia poznatkov získaných v rámci kontinuálneho vzdelávania.
- pôsobenie pedagogických asistentov vo výchovno-vzdelávacom procese.

2. Príklady dobrej praxe aplikovateľné v špecifických podmienkach:

- ústretovosť ÚPSVaR pri riešení špecifickej rodinnej situácie avizovanej školou (matka alkoholička nezvládala výchovu a starostlivosť o 9 detí), kedy žiak bol dočasne umiestnený v detskom domove,
- zakúpenie športových potrieb školou žiakom zo SZP (pozitívna motivácia pre možnosť prežívania úspechu),
- pozitívna spätná väzba o dobrej vzdelanostnej úrovni žiakov zo SZP, ktorí navštevovali školy v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska.

3. Iné:

- príklady dobrej praxe sa hľadajú veľmi ťažko.

Pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie podľa vybraných kategórií k téme 7

Téma 7	Prejavy vyjadrujúce súhlas s názormi				Prejavy vyjadrujúce nesúhlas s názormi			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/prikyvovanie...	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti, znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
NV	18	20	22	10	16	16	14	6

Tabuľka 13 Súhrnný pozorovací hárok k téme 7

Voľná diskusia – prirodzené kódovanie vyjadrené verbalizovaným súhlasom, resp. nesúhlasom s diskutujúcimi k téme 7

Téma 7	Súhlas	Nesúhlas
NV	20	15

Tabuľka 14 Súhrnný záznamový hárok k téme 7

2.8 Téma 8

Téma 8: Aké sú Vaše konkrétne návrhy a odporúčania na uľahčenie a zefektívnenie procesov vytvárania inkluzívneho prostredia školy?

Kategórie:

1. návrhy a odporúčania pre školy a školské zariadenia,
2. návrhy a odporúčania pre ostatné inštitúcie,
3. iné návrhy a odporúčania.

1. *Návrhy a odporúčania pre školy a školské zariadenia:*

- vytvorenie stáleho inkluzívneho tímu,
- potreba kompenzačných pomôcok pre žiakov so zdravotným postihnutím,
- tímová práca, vzájomná informovanosť,
- efektívne fungovanie metodických orgánov školy,
- vzdelávanie pedagogických zamestnancov v rámci inkluzívneho modelu vzdelávania.

2. *Návrhy a odporúčania pre ostatné inštitúcie:*

- potreba navýšenia počtu pedagogických a odborných zamestnancov,
- spolupráca CPPPaP s MPC pri realizácii adaptačného vzdelávania odborných zamestnancov,
- zníženie byrokracie,
- zabezpečenie implementácie inkluzívneho modelu vzdelávania po personálnej a materiálnej stránke,
- zákonné uplatňovanie nároku škôl na odborný personál,
- súčinnosť štátnych orgánov, promptné riešenie vzniknutých situácií,
- užšia spolupráca škôl s ostatnými inštitúciami, ktoré participujú na realizácii inkluzívneho modelu vzdelávania.

3. *Iné návrhy a odporúčania:*

- nevyhnutnosť podieľania sa celej spoločnosti na realizácii inklúzie (osveta spoločnosti).

Pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie podľa vybraných kategórií k téme 8

Téma 7	Prejavy vyjadrujúce súhlas s názormi				Prejavy vyjadrujúce nesúhlas s názormi			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/ prikyvovanie...	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti, znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/ nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
NV	18	21	23	10	8	12	12	7

Tabuľka 15 Súhrnný pozorovací hárok k téme 8

Voľná diskusia – prirodzené kódovanie vyjadrené verbalizovaným súhlasom, resp. nesúhlasom s diskutujúcimi k téme 8

Téma 8	Súhlas	Nesúhlas
NV	21	12

Tabuľka 16 Súhrnný záznamový hárok k téme 8

3 INTERPRETÁCIA ANALÝZY DÁT

Na interpretáciu analýzy dát boli využité vyjadrenia respondentov z prepisov audiozáznamov (triedenie podľa tém - kapitola 3, triedenie podľa výskumných otázok - Príloha A), triedenia pomocou posteru (Príloha B), zaznamenaných prejavov neverbálnej komunikácie prostredníctvom pozorovacieho hárku a zaznamenaných súhlasov, resp. nesúhlasov s názormi diskutujúcich vo voľnej diskusii.

Z analýzy získaných dát vyplýva, že v **oblasti seberealizácie vo vzťahu k prostrediu školy a školského zariadenia smerujúceho k inkluzívnemu modelu vzdelávania** poskytuje škola a školské zariadenie **dostatočný priestor** inkluzívnemu tímu, napr. možnosťou aplikácie získaných poznatkov vo výchovno-vzdelávacom procese, spolupracou s komunitnými centrami, CPPPaP a pediatrom. Prostredie školy vytvára vhodné podmienky pre realizáciu inkluzívneho modelu vzdelávania. Bolo zistené, že proces zavádzania prvkov inkluzívneho vzdelávania vzhľadom na žiaka negatívne ovplyvňuje vysoký počet žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP), presun žiakov majority na iné školy, lokalita, z ktorej žiaci pochádzajú, vzdelávanie žiakov s mentálnym postihnutím v hlavnom prúde, vysoký počet vymeškaných hodín žiakov, špecifiká mentality žiakov z marginalizovaných rómskych komunit (MRK), opakovanie ročníka, gravidita žiačok, nevyhovujúca hygiena u časti žiakov z MRK, prejavy šikanovania medzi žiakmi, nedostatok personalizovaných pomôcok. Z uvedeného vyplýva, že seberealizácia úzko súvisí s podmienkami, v ktorých inkluzívny tím pracuje. Bolo zistené, že tieto podmienky nie je možné generalizovať, ale vždy závisia od konkrétnych podmienok vytvorených v danom čase a vo vzniknutej situácii. Pozitívne je, že ak sú vytvorené vhodné podmienky (zníženie počtu žiakov so ŠVVP k počtu pedagogických a odborných zamestnancov, klíma školy a školského zariadenia, fungujúca spolupráca inkluzívneho tímu, spolupráca s rodičmi a externými inštitúciami), pedagogickí a odborní zamestnanci nemajú prekážky pri seberealizácii.

Bolo zistené, že významnými činiteľmi, ktoré ovplyvňujú zavádzanie inkluzívneho modelu vzdelávania sú ľudské zdroje, napr. nízky počet pedagogických asistentov, nedostatok odborného personálu (špeciálny pedagóg), nepripravenosť absolventov vysokých škôl na prácu so žiakmi so ŠVVP, nedostatočná spolupráca učiteľa a pedagogického asistenta, fluktuácia pedagogických a odborných zamestnancov, vyčerpanosť a následný syndróm vyhorenia inkluzívneho tímu, dilema štandardný výkon verzus angažovaný výkon.

V súvislosti so spoločenskými a rodinnými aspektmi vplyvajúcimi na zavádzanie inkluzívneho modelu vzdelávania bola zistená nedostatočná informovanosť o filozofii inklúzie, vznik bariér vo vnímaní a akceptácii žiakov so ŠVVP zo strany ich rodičov, chýbajúca podpora štátu, nepostačujúca súčinnosť a podpora policajných orgánov, ÚPSVaR, pediatrov (vystavovanie ospravedlnení neúčasti žiaka na vyučovaní so spätnou platnosťou), CPPPaP a ďalších inštitúcií. Nezanedbateľný vplyv na zavádzanie inkluzívneho modelu vzdelávania má aj dochádzka žiakov, ktorá priamo súvisí s nevyhovujúcim režimom „školských spojov“, častou nesúčinnosťou pediatrov a nezájmom rodičov o vzdelávanie ich detí. Jedným z ďalších činiteľov ovplyvňujúcich proces zavádzania inkluzívneho modelu vzdelávania je tiež dvojúrovňový model vzdelávania. Aj keď školské vzdelávacie programy

boli v rámci legislatívne stanovenej autonómnosti upravované na potreby konkrétnej školy a školského zariadenia, Štátny vzdelávací program musel byť rešpektovaný.

V procese zavádzania inkluzívneho modelu sa vyskytujú príklady dobrej praxe v oblasti využívania rôznych edukačných stratégií, napr. skupinovej práce, personalizácie výučby, blokového vyučovania, zainteresovanosti žiakov do budovania exteriéru školy, zapájania žiakov do reprezentácie školy (v prípade potreby zakúpenie športových potrieb pre žiakov z MRK). Z hľadiska profesijného rozvoja inkluzívneho tímu sa osvedčilo zapájanie škôl do národných projektov, pozitívna motivácia pedagogických a odborných zamestnancov v oblasti ich ďalšieho vzdelávania. Inkluzívny tím identifikoval nevhodné domáce prostredie žiaka a v niektorých prípadoch dokázal zabezpečiť aj adekvátnu pomoc pri eliminácii jeho dôsledkov. V rámci príkladov dobrej praxe bola zistená pravidelná realizácia rodičovských združení mimo areálu školy (komunitné centrum, osada), návšteva rodín pedagogickými a odbornými zamestnancami, fungujúca spolupráca terénnych sociálnych pracovníkov, pomoc obce v súčinnosti so zamestnávateľmi (vytvorené pracovné miesta pre občanov z MRK, možnosť získania nájomného bytu).

Z uvádzaných príkladov dobrej praxe pri implementácii prvkov inkluzívneho vzdelávania vyplýva, že pre tento model je žiaduce navýšenie ľudských zdrojov, vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov (sociálno-právna oblasť, didaktika), rozvíjanie profesijných kompetencií v oblasti riešenia záťažových situácií, vytvorenie podmienok pre prácu stáleho inkluzívneho tímu, zníženie byrokratickej záťaže, korekcia pracovnej náplne sociálneho pracovníka, angažovanosť celej spoločnosti v predmetnej problematike a súčinnosť s participujúcimi organizáciami a inštitúciami.

4 ZÁVEREČNÁ SPRÁVA

Z plánu hlavných úloh MPC pre oddelenie ROCEPO ako integrálnej súčasti MPC RP Prešov vyplýva okrem iného aj úloha pre rok 2018 (úloha 3.1.23) v znení: „*Poskytovať odbornometodickú pomoc konkrétnym základným školám v oblasti zvýšenia kvality inkluzívneho vzdelávania a v oblasti desegregácie*“. Na základe tejto úlohy realizovalo ROCEPO pilotný výskum so zámerom zistenia reálneho stavu implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie.

Cieľovou skupinou výskumu boli 4 inkluzívne tímy pracujúce v plnoorganizovaných školách a školských zariadeniach, ktoré vzdelávajú žiakov z marginalizovaných rómskych komunít (MRK) v rámci Národného projektu Škola otvorená všetkým (NP ŠOV), v štyroch krajoch Slovenskej republiky. Pre objektívnosť získavania dát školy a školské zariadenia zostávajú v anonymite.

Výskumný tím zisťoval reálne problémy v procese zavádzania prvkov inkluzívneho vzdelávania, ktoré identifikoval na základe indícií z rozhovorov, stretnutí ROCEPO s pedagogickými a odbornými zamestnancami, ich vzájomnej elektronickej komunikácie týkajúcej sa odborno-metodickej pomoci. Predmetom výskumu boli najdôležitejšie činitele, ktoré výrazne ovplyvňujú procesy implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania - subjektívne skúsenosti výskumnej vzorky vzhľadom na prostredie, vznikajúce problémy pri implementácii prvkov inkluzívneho vzdelávania, dobrú skúsenosť z praxe a návrhy na zlepšenie v oblasti implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania.

V pilotnom výskume bola využitá ako hlavná výskumná metóda *fokus rozhovor*, a ako pomocné metódy *pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie* a *voľná diskusia*. Na zaznamenávanie dát výskumný tím/ ROCEPO zvolil nasledujúce nástroje: audiozáznam, súhrnný pozorovací hárok neverbálnych prejavov komunikácie, súhrnný záznamový hárok verbálneho súhlasu resp. nesúhlasu s diskutujúcimi.

Zistené pozitíva z procesu zavádzania inkluzívneho modelu vzdelávania vo vybraných školách a školských zariadeniach boli zaznamenané v oblasti zapájania sa škôl do národných projektov (MRK 1, MRK 2, PRINED, ŠOV), za ktoré je považovaná výrazná podpora profesijného rastu pedagogických a odborných zamestnancov, prínos v navýšení ľudských zdrojov a zmena vnímania filozofie inkluzívneho prístupu vo vzdelávaní pri odstraňovaní bariér a segregácie. Výskumný tím ROCEPO, ktorý pravidelne spolupracuje so školami, školskými zariadeniami a poskytuje im odborno-metodickú pomoc, považuje zlepšovanie profesijných kompetencií pedagogických a odborných zamestnancov na základe zistení výskumu za jednu zo základných podmienok pre úspešné fungovanie inkluzívneho modelu vzdelávania. Pilotný výskum potvrdil, že systémový prístup projektových aktivít (v národných projektoch) v rámci žiaducej udržateľnosti je v procese skvalitňovania inkluzívneho modelu vzdelávania nevyhnutný. Inkluzívne tímy vyjadrujú potrebu systematickej podpory zo strany štátu v podobe navýšenia ľudských zdrojov, náležitého fungovania a súčinnosti poradenských mechanizmov, ktoré by zohľadňovali a rešpektovali špecifické vzdelávacie potreby žiakov so ŠVVP. Ďalej zdôrazňujú nevyhnutnosť zlepšenia spolupráce s organizáciami a inštitúciami, ktoré sa podieľajú na výchove a vzdelávaní detí a

žiacov z MRK, resp. majú priamy dosah na riešenie problémov detí, žiakov a rodín v sociálnej, zdravotnej a občiansko-právnej oblasti. Z daných skutočností vyplýva, že kapacita ľudských zdrojov prostredníctvom NP ŠOV bola síce posilnená, no na riešenie problémov v spomínaných oblastiach ešte vždy nepostačuje. Zaujímavým zistením pilotného výskumu bola existencia bezproblémovej spolupráce na úrovni školy, mesta a ÚPSVaR, ktorú konštatovala jedna z fokusových skupín. Ako príklad uviedla priamu súčinnosť mesta pri vytváraní pracovných príležitostí a riešení bytovej situácie rodičov detí a žiakov z MRK, čo je tiež jedným z predpokladov pozitívneho vplyvu na proces výchovy a vzdelávania i samotnú desegregáciu. V protiklade s prezentovanými príkladmi spolupráce a podpory ďalšie tri fokusové skupiny vyjadrovali vlastnú skúsenosť pri prekonávaní vzniknutých bariér len v rámci svojich možností - svojpomocne.

Napriek deklarovaným snahám skúmaných škôl a školských zariadení zainteresovať rodičov detí a žiakov z MRK do priamej participácie na správe školy sa v tejto oblasti nedarí dosiahnuť prijateľný stav. V rámci negatívnych príkladov uvádzali fokusové skupiny najmä nepravidelnú dochádzku, ktorá priamo súvisí s nevyhovujúcou starostlivosťou rodičov, spätným vystavovaním lekárskeho ospravedlnení a nedostupnosťou dopravného spojenia. Významným faktorom ovplyvňujúcim zavádzanie prvkov inkluzívneho vzdelávania je častý odliv žiakov majority zo škôl s vysokým počtom žiakov z MRK do iných škôl, čo prejudikuje segregáciu, a na vytváranie inkluzívneho prostredia školy má výrazne negatívny dopad. Presun žiakov nesúvisí prioritne len s etnicitou, ale aj so sociálno-ekonomickým postavením rodín a špecifikami lokalít, v ktorých žiaci žijú.

Osvedčené príklady dobrej praxe sa týkali zapájania detí a žiakov do celodenného výchovného systému v rámci činnosti záujmových útvarov podľa ich vlastného výberu a možností sebarealizácie. Pozoruhodným počínom jednej zo skúmaných škôl bol výber a zapojenie detí a žiakov z MRK do reprezentácie, aj napriek ich priemerným výkonom v športovej oblasti, čo významne prispieva k motivácii, sebauplatneniu a budovaniu pocitu spolupatričnosti detí a žiakov k vlastnej škole.

V rámci uplatňovania personalizácie výučby v kontexte inkluzívneho modelu vzdelávania bola konštatovaná kladná i negatívna skúsenosť. Ako pozitívum uvádzali fokusové skupiny potenciál ľudských zdrojov inkluzívneho tímu v spolupráci s celým pedagogickým zborom i nepedagogickými zamestnancami, za negatívum považujú nedostatočné finančné zabezpečenie priestorových a materiálnych podmienok v súčinnosti so zriaďovateľom a časté byrokratické prekážky.

Výskumný tím upozorňuje na vážne aspekty skúseností fokusových skupín, týkajúcich sa osobnostnej roviny náročnej pedagogickej činnosti, ktorá sa okrem priameho edukačného pôsobenia výrazne odráža najmä v praktickom zvládaní záťažových a konfliktných situácií, preťažnosti, byrokratických prekážok a v oblasti predchádzania syndrómu vyhorenia.

5 ODPORÚČANIA PRE PEDAGOGICKÚ A ODBORNÚ PRAX

V súvislosti s návrhmi na zlepšenie v oblasti implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie fokusové skupiny odporúčajú:

- zvyšovať osvetu spoločnosti v predmetnej problematike,
- navýšiť kvalifikované ľudské zdroje v rámci inkluzívnych tímov,
- vytvárať priaznivú klímu v inkluzívnych tímoch,
- realizovať vnútornú proinkluzívnu politiku, ktorá sa odráža v ochote prijímať všetkých žiakov,
- preukázateľne podporovať inklúziu zo strany štátnych inštitúcií (ÚPSVaR, MŠVVaŠ SR, MZ SR, MV SR),
- užšie spolupracovať s inštitúciami, ktoré participujú na realizácii inkluzívneho modelu vzdelávania,
- podporovať pozitívne vzťahy medzi rôznymi aktérmi vzdelávania (učiteľ - špeciálny pedagóg - pedagogický asistent, učiteľ - žiak - rodič),
- spolupracovať na báze rodiny a školy,
- neustále komunikovať s rodičmi a širšou verejnosťou o aktivitách na škole a zapájať ich do rôznych programov, ktoré sa na škole realizujú,
- zvyšovať socio-kultúrnu úroveň rodín z MRK,
- spolupracovať s terénnymi sociálnymi pracovníkmi,
- zlepšovať úroveň spolupráce pediatra so školou,
- zabezpečiť funkčnosť systému psychologického a špeciálno-pedagogického poradenstva, ako aj pomoci v raných vývinových fázach dieťaťa, a to už od 0 do 3 rokov,
- zabezpečiť efektívnu mobilitu poradenských služieb (priblíženie sa deťom a rodinám v ich prirodzenom prostredí),
- informovať verejnosť a šíriť filozofiu inklúzie,
- apelovať na zmeny v štátnych vzdelávacích programoch s rešpektovaním možností žiakov zvládnutia obsahového a výkonového štandardu,
- spracovať školské vzdelávacie programy a školské kurikulá podporujúce autonómiu školy,
- vytvoriť nové organizačné modely spoločného vzdelávania detí a žiakov na škole,
- rozpracovať požiadavky na personálne, odborné, materiálne zabezpečenie personalizovaného vzdelávania,
- odstrániť byrokráciu,
- umožniť vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov v rámci inkluzívneho modelu vzdelávania,
- zmeniť kultúru školy, politiky a praxe tak, aby bola rešpektovaná rôznorodosť detí a žiakov,
- prijať rozdiely medzi deťmi a žiakmi ako inšpiráciu pre podporu učenia nie ako problém, ktorý treba riešiť,
- prezentovať pozitívne príklady z komunity v školách a školských zariadeniach.

6 NÁVRHY NA ĎALŠIU VÝSKUMNÚ ČINNOSŤ

Vzhľadom na výsledky pilotného výskumu o reálnom stave zavádzania prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie v školách a školských zariadeniach zapojených do NP ŠOV ROCEPO navrhuje pokračovať vo výskumnej činnosti s pridanou hodnotou týchto kritérií:

- zvýšený počet škôl a školských zariadení podľa geografickej polohy regiónov Slovenska (východ, stred a západ),
- rozšírenie kritérií výberu výskumnej vzorky (plnoorganizovaná škola, percentuálne zastúpenie žiakov z MRK, počet pedagogických a odborných zamestnancov...),
- modifikácia oblastí a tém fokus rozhovorov,
- elektronizácia spracovania získaných dát.

Ďalšiu výskumnú činnosť navrhujeme aj na základe zistenia rozdielnych, ba až protichodných názorov inkluzívnych tímov z rozličných krajov na zavádzanie prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregáciu. Očakávame, že uvedené aspekty pridanej hodnoty nám pomôžu preukázať, resp. vyvrátiť predpoklad existencie výrazných rozdielov v stave implementácie prvkov inkluzívneho vzdelávania a desegregácie v závislosti od geografickej polohy škôl a školských zariadení.

Hlavnou metódou výskumu bude fokus rozhovor, pomocnými metódami bude pozorovanie prejavov neverbálnej komunikácie výskumnej vzorky počas fokus rozhovoru a záznam verbálneho súhlasu, resp. nesúhlasu do záznamových hárkov.

Spracovanie pilotného výskumu podnietilo ROCEPO k ďalšej výskumnej činnosti s možnou víziou zisťovania reálneho stavu v oblasti:

- priebežného hodnotenia kvality vzdelávania,
- kultúry školy,
- prekážok v učení sa žiakov,
- zdrojov na podporu učenia,
- dochádzky detí a žiakov.

ZÁVER

Prezentované výsledky výskumu nemôžeme považovať vzhľadom na charakter výskumu za všeobecne platné. Napriek tomu nám umožnili lepšie sa zorientovať v problematike inklúzie vo vzdelávaní a desegregácie vo vybraných školách a školských zariadeniach. Inkluzívny model vzdelávania v bežných školách považujeme aj za jednu z možností riešenia segregovanej edukácie. Ak je inkluzívny model vzdelávania funkčný, prvky segregácie sa v školách a školských zariadeniach prakticky nevyskytujú.

Riešenie aktuálnych problémov týkajúcich sa segregácie v školách a školských zariadeniach vidíme v súčinnosti celej spoločnosti. Za hlavných participujúcich činiteľov považujeme pedagogických a odborných zamestnancov ako facilitátorov celého výchovno-vzdelávacieho procesu a ich kontinuálnej prípravy. Aby inkluzívny model vzdelávania fungoval, je nevyhnutné nielen zabezpečenie vyššieho počtu pedagogických a odborných zamestnancov, ale zároveň aj reálnej možnosti ich účasti na proinkluzívne zameraných vzdelávaniach. Keďže na pedagogických i odborných zamestnancov sú v súčasnosti kladené čoraz vyššie odborné a osobnostné nároky, považujeme za dôležité zabezpečenie supervízie, ako prostriedku pre ich profesijný rast a prevenciu syndrómu vyhorenia.

Zámerom inkluzívneho modelu vzdelávania je, aby deti a žiaci ako individuality v procese výchovy a vzdelávania boli plne rešpektovaní. Dôležité je, do akej miery pedagogickí a odborní zamestnanci vo výchovno-vzdelávacom procese uplatňujú princípy individuálneho prístupu vzhľadom ku konkrétnym rozvojovým potrebám detí a žiakov. Úspech inklúzie závisí aj od toho, akú podobu má účasť zainteresovaných strán v školskom výchovno-vzdelávacom procese. V inkluzívnom modeli vzdelávania sa ráta s odlišnosťou, ktorá je prijímaná, rešpektovaná, dokonca vítaná ako dobrá skúsenosť a prínos pre všetkých.

Z pilotného výskumu vyplýva, že inkluzívne tímy, ktoré sa podieľajú na zavádzaní inkluzívneho modelu vzdelávania, pociťujú potrebu podpory v oblasti osobných postojov, odborných kompetencií a podporných systémov. Jednotlivé systémy a činitele pôsobiace v inkluzívnom modeli vzdelávania sa navzájom výrazne ovplyvňujú. Každá vzniknutá situácia či zmena stavu je výsledkom pôsobenia viacerých príčin. V tomto kontexte sa vynárajú viaceré otázky, na ktoré hľadáme odpovede:

Aký je súčasný hodnotový systém spoločnosti vo vzťahu k inklúzii?

Do akej miery ovplyvňujú masmediálne prostriedky inklúziu?

Aké kroky môžu ovplyvniť spoluprácu rodiny a školy?

Ako ja, ako facilitátor, môžem zmeniť svoj prístup k dieťaťu a žiakovi, aby mohli byť úspešní?

Do akej miery ovplyvňuje úspešný proces zavádzania prvkov inkluzívneho vzdelávania existencia kategórie dieťaťa a žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v súčasne platnej legislatíve?

Princípy a hodnoty inkluzívnej kultúry školy sú základom pri určovaní politiky školy i každodennej praxe školských kolektívov. Rozvoj školy a školského zariadenia tak predstavuje neustály kontinuálny proces.

LITERATÚRA

BAČÍKOVÁ, M. - JANOVSÁ, A. 2018. *Základy metodológie pedagogicko-psychologického výskumu*. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018. 156 s. ISBN 978-80-8152-695-4. Dostupné 7. 2. 2019 na: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/zaklady-metodologie-ped-psych-vyskumu-web.pdf>

BOOTH, T. - AINSCOW, M. 2002. *Redakce a produkce výroby pro CSIE*. VAUGHAN, M. Revidované anglické vydání CSIE, 2002. Rytmus o. s., 2007. 109 s. ISBN 80-903598-5-X

HENDL, J. 2001. *Program výzkumu kognice učitele a zkoumání myšlení a prožitku žáků*. In Dobrý, L. *Pedagogická kinantropologie 2001*. Praha: Karolinum, 2001, 47 - 49 s.

HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum – základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. 408 s. ISBN 8073670402

PORUBSKÝ, Š. - STRÁŽIK, P. - VANČÍKOVÁ, K. - ROSINSKÝ, R. 2014. *Metodická príručka - pedagogický model inkluzívneho vzdelávania na základných školách prined - Projekt INkluzívnej Edukácie*. Prešov: 2014. Dostupné 2.9.2019 na: <http://prined.mpc-edu.sk/index.php/na-stiahnutie/file/metodicka-prirucka-model?id=102> , 71 s.

SABO, R. – PAVLÍKOVÁ, O. 2011. 58 s. *Integrácia – podmienky, východiská, základné procesy*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2011. ISBN 978-80-8052-359-6

ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĐOVÁ, K. 2014. 384 s. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál : 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

ZELINA, M. a kol., 2018. *Škola otvorená všetkým*. Dostupné 15.5.2019 na: <http://npsov.mpc-edu.sk/files/articles/pozvanka-na-odbornu-konferenciu-v-ramci-narodneho-projektu-skola-otvorena-vsetkym/Priebežná%20evalvačná%20správa_1527497354.pdf>

PRÍLOHY

Príloha A Triedenie dát získaných z tém fokus rozhovoru rešpektujúce výskumné otázky

Triedenie dát z fokus rozhovorov:

- prepisy audiozáznamov,
 - kódovanie prejavov neverbálnej komunikácie respondentov zo súhrnných pozorovacích hárkov,
 - prepisy vyjadrení respondentov vo voľnej diskusii zo súhrnných záznamových hárkov,
 - kategorizovanie získaných dát podľa výskumných otázok.
1. *Aké sú možnosti seberealizácie vo vzťahu k prostrediu školy/školského zariadenia smerujúce k inkluzívnemu modelu?*
- Pri odpovediach na túto otázku respondenti uvádzali, že škola poskytuje dostatočný priestor na seberealizáciu, napr.:
- aplikáciou poznatkov a zručností získaných na kontinuálnom vzdelávaní,
 - formou voľnosti výberu záujmového útvaru,
 - formou doučovania podľa potrieb žiakov,
 - v rámci konzultácií pedagogických a odborných zamestnancov školy, komunitnými centrami, CPPPaP a pediatrom,
 - potenciálom priestorov školy, ktoré poskytujú tiež možnosti vzájomnej spolupráce inkluzívneho tímu.
2. *Ktoré činitele ovplyvňujú proces zavádzania prvkov inkluzívneho modelu?*
- Respondenti uvádzali tieto činitele:
- veľa žiakov so ŠVVP,
 - nízky počet pedagogických asistentov,
 - nedostatok odborného personálu (špeciálny pedagóg),
 - presun žiakov majority na iné školy,
 - lokalita, z ktorej žiaci pochádzajú,
 - bariéry vo vnímaní a akceptácii žiakov so ŠVVP zo strany rodičov,
 - nedostatočná informovanosť spoločnosti o filozofii inklúzie,
 - vzdelávanie žiakov s mentálnym postihnutím v hlavnom vzdelávacom prúde,
 - nepripravenosť absolventov vysokých škôl na prácu so žiakmi so ŠVVP,
 - nedostatočná podpora štátu,
 - fluktuácia pedagogických a odborných zamestnancov,
 - nedostatočná súčinnosť a podpora polície, ÚPSVaR, pediatra, CPPPaP,
 - vysoký počet vymeškaných vyučovacích hodín,
 - striktné dané učebné osnovy,

- neúmerný tlak na výkon pedagogických a odborných zamestnancov,
 - nedostatok personalizovaných pomôcok pre žiakov,
 - špecifiká mentality žiakov z MRK,
 - časté vystavovanie spätných ospravednení neprítomnosti žiakov,
 - vyčerpanosť, následný syndróm vyhorenia,
 - dilema: štandardný výkon verzus angažovaný výkon,
 - opakovanie ročníka,
 - gravidita žiačok,
 - absencia bezbariérového prístupu,
 - absencia súčinnosti pri plánovaní režimu „školských spojov“,
 - prítomnosť prejavov šikanovania,
 - nedostatočné priestorové podmienky,
 - nevyhovujúca hygiena u časti žiakov z MRK.
3. *Aké príklady dobrej praxe členovia výskumnej vzorky uvádzajú najčastejšie?*
- blokové vyučovanie, skupinová práca,
 - personalizácia výučby,
 - realizácia rodičovských združení na rôznych miestach (napr. aj v mieste bydliska žiakov, v komunitnom centre...),
 - pomoc starostu obce,
 - okamžité riešenie vzniknutých situácií príslušnými orgánmi,
 - návšteva rodín pedagogických a odborných zamestnancov,
 - dobré fungovanie terénnej sociálnej práce,
 - pomoc mesta v súčinnosti so zamestnávateľmi - zamestnávanie občanov z MRK,
 - pomoc mesta - možnosť získať nájomný byt,
 - iniciatíva a pomoc školy žiakovi a rodine pri eliminácii nevhodného domáceho prostredia ,
 - pozitívne skúsenosti škôl s národnými projektmi,
 - materiálna podpora v podobe zakúpenia športových potrieb žiakom z MRK za účelom reprezentácie školy,
 - pozitívna motivácia pedagogických a odborných zamestnancov v rámci ich ďalšieho vzdelávania,
 - zainteresovanie žiakov do budovania exteriéru školy.
4. *Aké odporúčania pre prax vyplývajú z príkladov dobrej praxe pri implementácii inkluzívneho modelu?*
- generačná výmena,
 - korekcia pracovnej náplne sociálneho pracovníka, zameraná na prácu s rodičmi,
 - aktuálne využívanie vedomostí a zručností PZ zo vzdelávania,
 - podpora vzájomného empatického prístupu žiakov vo výchovno-vzdelávacom procese,
 - navýšenie ľudských zdrojov, odborných zamestnancov,
 - legislatívne ukotvenie platenej relaxácie vo výkone učiteľskej činnosti,
 - primerané vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov v sociálno-právnej oblasti,

- rozvíjanie profesijných kompetencií pedagogických asistentov,
- udržateľnosť projektov,
- vytvorenie stáleho inkluzívneho tímu, dostupnosť kompenzačných pomôcok,
- zníženie byrokracie,
- tímová práca,
- zvýšenie informovanosti pedagogického zboru o postupoch riešenia konfliktných, resp. záťažových situácií,
- angažovanosť celej spoločnosti v predmetnej problematike,
- bližšia súčinnosť s participujúcimi organizáciami a inštitúciami v kontexte osobného kontaktu.

Analýza dát získaných prostredníctvom pomocných metód

1. Pozorovanie neverbálnej komunikácie (pozorovací hárok, príloha),

Priame pozorovanie neverbálnych prejavov respondentov pri fokus rozhovore bolo realizované prostredníctvom štruktúrovaného, autorského pozorovacieho hárku. Z dôvodu kontroly zhody zaznamenávali stanovené kategórie dvaja pozorovatelia, nezávisle od seba.

Cieľ pozorovania: Zaznamenať a zistiť autentický prejav respondentov vyjadrujúci súhlas, resp. nesúhlas s vyjadrením diskutujúcich k témam vo fokus rozhovore.

Pozorovací hárok bol zameraný na vizuálne signály v neverbálnej komunikácii ku každej otázke pri fokus rozhovore. Neverbálne signály boli rozdelené do dvoch hlavných kategórií. Každá kategória obsahovala štyri vybrané neúmyselné podkategórie. Získané dáta čiarkovaním boli triedené podľa výskumných otázok a súvisiacich tém.

Stanovené oblasti a témy zodpovedajú výskumným otázkam (VO):

- 1.výskumnej otázke zodpovedá 1. a 2. téma fokus rozhovoru,
- 2.výskumnej otázke zodpovedá 3., 4., 5. a 6. téma fokus rozhovoru,
- 3.výskumnej otázke zodpovedá 7. téma fokus rozhovoru,
- 4.výskumnej otázke zodpovedá 8. téma fokus rozhovoru.

Témy	PREJAVY VYJADRUJÚCE SÚHLAS S NÁZORMI				PREJAVY VYJADRUJÚCE NESÚHLAS S NÁZORMI			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/ prikyvovanie	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt/ pohľad do zeme	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti až znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/ nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
1	18	22	24	12	6	6	2	3
2	20	20	23	10	9	7	4	2
Spolu 1.VO	38	42	47	22	15	13	6	5
Spolu	149				39			
3	20	30	25	24	9	1	1	0
4	22	28	22	20	11	3	2	1
5	22	26	20	22	10	4	2	1
6	26	28	24	22	8	4	3	0

Spolu 2.VO	92	112	91	88	38	12	8	2
Spolu	383				60			
7	18	20	22	10	16	16	14	6
Spolu 3.VO	18	20	22	10	16	16	14	6
Spolu	70				52			
8	18	21	23	10	8	12	12	7
Spolu 4.VO	18	21	23	10	8	12	12	7
Spolu	72				39			

Tabuľka 17 Súhrnné dáta z pozorovania neverbálnej komunikácie

Získané dáta boli kategorizované podľa výskumných otázok.

Z kódovania a zistenia zaznamenaných prejavov diskutujúcich v rámci prvej výskumnej otázky vyplýva prevaha súhlasných neverbálnych prejavov nad nesúhlasnými, v pomere 149:39. Výrazná prevaha súhlasu nad nesúhlasom bola zistená v rámci druhej výskumnej otázky, a to v pomere 383:60. Najmenej výrazná prevaha súhlasných neverbálnych prejavov nad nesúhlasom s názormi diskutujúcich sa prejavila v rámci tretej výskumnej otázky - 70:52. Vo štvrtej výskumnej otázke bol pomer súhlasu a nesúhlasu 72:39, čo možno považovať za menej výraznú prevahu súhlasných prejavov.

- 2. Voľná diskusia skupiny (audiozáznam) – kódovanie z audiozáznamu súhlas/nesúhlas s diskusnou skupinou.**

Analýza dát:

1. Voľná diskusia, zber dát

V rámci voľnej diskusie bolo realizované prirodzené kódovanie vyjadrené verbalizovaným súhlasom, resp. nesúhlasom s diskutujúcimi k témam nastoleným facilitátorov/ moderátorom pri fokus rozhovore. Dáta od respondentov boli získavané z audiozáznamu diskusie po jednotlivých témach pri fokus rozhovore, bez zásahu facilitátora.

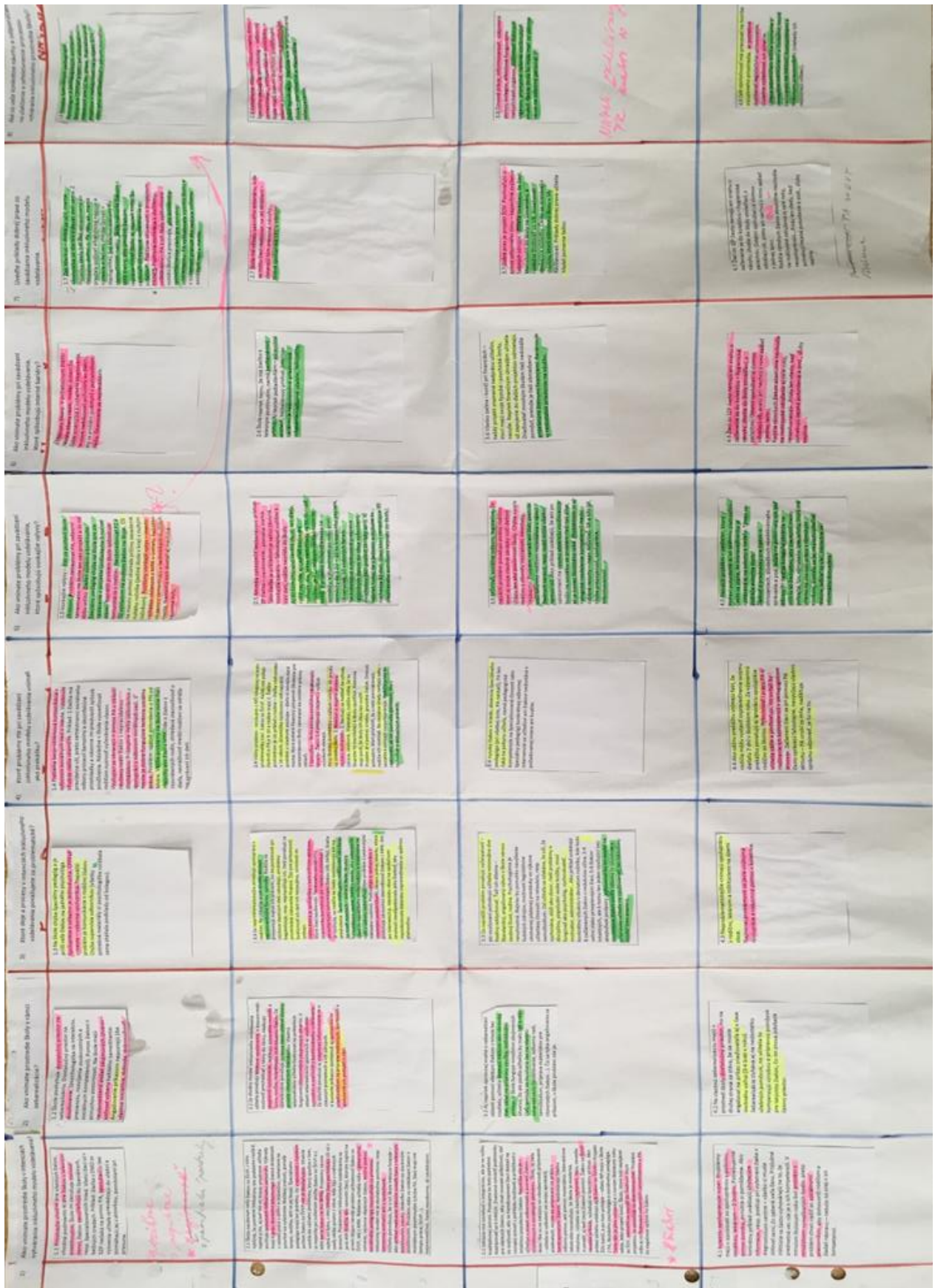
Cieľ voľnej diskusie: Zistiť a analyzovať vyjadrenia respondentov ku každej téme z fokus rozhovoru pomocou kódovania dvoch kategórií z audiozáznamu súhlasu, resp. nesúhlasu s vyjadreniami diskutujúcich.

TÉMA	Súhlas	Nesúhlas
1	23	7
2	21	7
Spolu 1. VO	44	14
3	30	3
4	27	5
5	21	6
6	29	5
Spolu 2. VO	107	19
7	20	15

Spolu 3. VO	20	15
8	21	12
Spolu 4. VO	21	12

Tabuľka 18 Súhrnné dáta z voľnej diskusie

Analýza získaných dát verbálnych prejavov súhlasu a nesúhlasu s názormi diskutujúcich bola realizovaná tou istou metodikou ako pri pozorovaní. Z kódovania (čiarkovaním výskytu) a zistenia zaznamenaných prejavov diskutujúcich v rámci prvej výskumnej otázky vyplýva prevaha súhlasných verbálnych prejavov nad nesúhlasnými, v pomere 44:14. Výrazná prevaha súhlasu nad nesúhlasom bola zistená v rámci druhej výskumnej otázky, a to v pomere 107:19. Najmenej výrazná prevaha súhlasných verbálnych prejavov nad nesúhlasom s názormi diskutujúcich sa prejavila v rámci tretej výskumnej otázky - 20:15. Vo štvrtej výskumnej otázke bol pomer súhlasu a nesúhlasu 21:12, čo možno považovať za menej výraznú prevahu súhlasných verbálnych prejavov. Uvedené pomery nie sú krátené z dôvodu ich autenticity.

Príloha C Pozorovací hárok k neverbálnym prejavom respondentov pri fokus rozhovore (čiarkovanie výskytu)

Téma	PREJAVY VYJADRUJÚCE SÚHLAS S NÁZORMI				PREJAVY VYJADRUJÚCE NESÚHLAS S NÁZORMI			
	Priamy očný kontakt	Mimika tváre s prejavmi spokojnosti/ prikyvovanie	Priaznivý tón hlasu	Pozitívne gestá rúk, ramien, nôh	Nepriamy očný kontakt/ pohľad do zeme	Mimika tváre s prejavmi nespokojnosti, znechutenia	Nepriaznivý tón hlasu/ nervozita, stres	Negatívne gestá rúk, ramien, nôh
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								

Príloha D Pozorovací hárok k verbálnemu súhlasu, resp. nesúhlasu vo voľnej diskusii s názormi respondentov pri jednotlivých témach (čiarkovanie výskytu pri fokus rozhovore)

TÉMA	Súhlas	Nesúhlas
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		

**Názov: Inkluzívny model vzdelávania a desegregácia
vo vybraných školách a školských
Pilotný výskum**

Autor: Kolektív autorov

Recenzenti: doc. PaedDr. Ladislav Horňák, PhD.

Mgr. Marek Gaj

Jazyková úprava: PaedDr. Slávka Džačovská, PhD., MBA

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum Bratislava, regionálne pracovisko

Prešov, Rómske vzdelávacie centrum

ISBN: 978-80-565-1446-7

Rok vydania: 2019